

2010. október 31. - **Kilencvenkét éve gyilkolták meg Hermina úti villájában Tisza Istvánt.** A Bihar vármegyei református birtokos családból származó gróf kétszer volt Magyarország miniszterelnöke.

Korának minden kétséget kizáróan legtöbb szenvedélyes vitát kiváltó, megosztó személyisége volt.

Következetes konzervatív volt egy olyan korban, amikor a divatos korszellem viharos gyorsasággal rángatta balra Európát és benne hazánkat is.

Máig nincs konszenzus arról, vajon egyszerűen csak származása és neveltetése akadályozta meg a demokratikus és szocialisztikus eszmék befogadásában – vagy előre látta, hogy a kávéházi világmegváltók által kijelölt irány egyenesen vezet Trianonhoz és a vörösterrorhoz. Az azonban csaknem egy évszázad távolából már tárgyilagosan megállapítható: az idő könyörtelenül igazolta a „vad geszti bolond” majd’ minden jóslatát és rémlátomását.

Igaza volt a rég idejétmúlt, valós relevanciáját veszített közjogi függetlenségieskedést képviselőkkel szemben, amikor keresztülverte az Országgyűlésen az újonclétszám növelését. Az első világháború szomorú tapasztalatai fájdalmas élességgel világítottak rá: a Monarchia hadseregének megerősítése és modernizálása a XX. század elején nemhogy szükséges, de egyenesen már megkésett volt.

Igaza volt az általános választójog elvont eszményét kergető fátyolos szemű forradalmárokkal szemben, amikor a nemzetiségi tömegekkel szemben féltette a magyar szupremáciát. A történelmi Magyarország széthullásának idején a románság, szlovákság és szerbség politikai és értelmiségi elitjének viselkedése sokszorosan igazolta vissza Tisza István aggodalmait.

Igaza volt a „kutya Szerbia” fegyveres megbüntetését követelő kardcsörtetőkkal szemben, amikor az utolsó pillanatig ellenezte a háborút, saját kor – és eszmetársainál sokkal tisztábban

látva a Monarchia számára semmi jót nem ígérő nemzetközi erőviszonyokkal. A miniszterelnök elsősorban két érvet hozott fel a hadüzenet ellen: Románia megbízhatatlanságát és Bulgária kimerültségét a két balkáni háború után. Előbbi 1916. augusztusában megszegve szövetségesi kötelezettségeit, hátba támadta hazánkat. Utóbbinak 1918. szeptemberi összeomlása pedig nyitányává vált a Központi Hatalmak háborús vereségének, és olyan pánikot idézett elő Magyarországon, amely végső soron a kormányfői székbe röpítette a minden szempontból alkalmatlan Károlyi Mihályt.

De igaza volt a háborús élet-halál harc idején felelőtlenül azonnali békét követelő pacifista ábrándozókkal szemben is, amikor vállalta, hogy a harcot, amelybe személyes szándékai ellenére az ország belesodródott, most már végig kell harcolni, lehetőleg a végső győzelemig. (Közben, ahol lehetett, kereste a fegyvernagyugvás lehetőségét. Szerbia annektálását Ferenc Józseffel és Vilmos császárral szembeszállva is ellenezte – helyette különbékét javasolt, de sajnos ismét senki sem hallgatott rá.) Az Antant szépen hangzó, nemzeti önrendelkezést és demokráciát ígérő kinyilatkoztatásával szembeni bizalmatlanságát utólag kegyetlenül visszaigazolta a Párizs-környéki békék – köztük a Trianoni diktátum – embertelen zsákmányszerző logikája.

Politikai ellenfelei – rendre alulmaradva a Tiszával folytatott politikai vitákban – több alkalommal is erőszakkal akarták eltávolítani az útjukból. Az első merényletet Kovács Gyula ellenzéki képviselő kísérelte meg ellene. A célt tévesztett pisztolygolyók nyomai máig is láthatóak az elnöki emelvényen. A háború alatt a baloldali és liberális sajtó – gondosan elhallgatva Tisza hadba lépést ellenző állásfoglalását – valóságos gyűlöletkampányt folytatott ellene, ezért sokan a vérontás fő felelőseinek tartották.

Ezekben az években két alkalommal is megpróbálták meggyilkolni. Első alkalommal a frontról hazatérőben egy huszártiszt lőtt rá, majd 1918. október 16-án a szélsőbalos Galilei-kör tagja, Korvin Ottó „antimilitarista” elvtársa, Lékai János sütötte rá fegyverét – pontosabban sütötte volna, ha a fegyver nem mond csődöt az önjelölt forradalmár kezében. (Megjegyzendő: a személye körül fellángolt vitában sokak által „szelíd szobatudósként” jellemzett Szabó Ervin anarchokommunista ideológus is részt vett egy Tisza meggyilkolását célzó összeesküvésben 1917. májusában.) A grófnak többen javasolták: hagyja el az országot, vagy legalább a forrongó, feje tetejére állt fővárost, ám ő nem akart elmenekülni.

Akcióban a halálosztag

Az életét kioltó lövések végül 1918. október 31-én, Károlyi Mihály és köre hatalomátvételének napján dördültek el. A ház körül már a délelőtti folyamán kétes alakok ólálkodtak. Egy katona és egy civil azt a „disznó cseh” bírót kereste Tisza lakásán, aki – nyilván dezertálásért, vagy más fegyelmi vétség miatt – elítélte őket. Miután meggyőződtek róla, hogy a grófon és családján kívül más nincs a házban, tovább álltak. (Felmerül a kérdés: vajon nem az volt-e valójában a két ismeretlen célja, hogy ellenőrizze, Tisza a lakásán tartózkodik-e?)

Nem sokkal később megérkezett unokahúga, Almásy Denise grófnő, aki tapasztalva a városban uralkodó szélsőséges közhangulatot, könyörgött neki: rejtőzzön el, mert az életére törhetnek. Tisza azonban most sem engedett, s egyes visszaemlékezések szerint ezzel hárította el a

rokonai aggodást: „Nem akarom magammal vinni a veszélyt senkinek a házába; sohasem bujkáltam életemben s úgy akarok meghalni, amint éltem”.

A csendőrség őrsképet állított a villa elé, ám őket valamilyen rejtélyes oknál fogva hat óra után elvezényelték (más források szerint lefegyverezték őket) Negyed hét körül négy-öt ember hatolt be az épületbe: Dobó István és Horvát-Sanovics Tivadar tengerészek, illetve Sztanykovszky Tibor és Hüttner Sándor. Valószínűleg velük tartott Pogány-Schwartz József későbbi kommunista népbiztos is.

A Hermina-úti villa, a tragédia színhelye

Az inas megpróbálta útjukat állni – sikertelenül. A gyilkosok betörtek a szalonba, ahol Tisza fegyverrel a kezében várta őket, amit azonban végül letett az asztalra. Az osztag tagjai szidalmazták és felelőssé tették a háborúért a volt miniszterelnököt. Rövid szóváltás után három lövés dördült el. A golyók egyike hasba találta, a másik bal karját törte el, a harmadik a jobb vállába hatolt s a szívhez vezető főütőeret vágta el. Tisza István pár perc múlva már halott volt.

Máig nem tudjuk pontosan, ki, illetve kik állhattak a merénylet mögött. A forradalmak után széles körben terjedt el az a közvélekedés, hogy a gyilkosságot Károlyi Mihály és köre rendelte el. Tény, hogy a politikus életét kioltó halálosztag nagy része az őket támogató és részben hatalomra juttató Központi Budapesti katonatanács szűk vezetésének tagja volt. Mint, ahogyan az is, hogy a Károlyi-kormány felállása után Dobó és Horvát-Sanovics tetemes összegű jutalmat kaptak az államkasszából.

Bár 1920-21-ben lefolytattak egy pert a gyilkossággal kapcsolatban, a tettesek egy része soha nem került bíróság elé. Horvát-Sanovics későbbi sorsáról semmit sem tudunk, minden valószínűség szerint a Szerb-Horvát-Szlovén királyságban (a későbbi Jugoszláviában) talált menedékre. Dobó még a börtönben meghalt, Pogány-Schwartz a Tanácsköztársaság bukása után Szovjetunióba távozott. Sztanykovszky Tibor 15 év börtönt kapott, amit le is ült a szegedi Csillag börtönben. Vincze Gábor történész kutatásaiból az is kiderült: a Kádár-rendszer idején „munkásmozgalmi érdemeiért” – köztük a Tisza-gyilkosságban való részvételéért – nyugdíj kiegészítést kért és kapott. **Balogh Gábor**